

DOI: 10.15276/ETR.04.2022.2
 DOI: 10.5281/zenodo.7482605
 UDC: 338.43.02
 JEL: Q12, Q18, D31

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ДОХОДІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

FARM INCOME FINANCIAL SUPPORT MECHANISM: EUROPEAN EXPERIENCE FOR UKRAINE

Svitlana V. Andros, Doctor of Economics, Associate Professor
 National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"
 National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
 ORCID: 0000-0001-5561-901X
 Email: andros.sv@ukr.net

Vasyl H. Gerasymchuk, Doctor of Economics, Professor
 National Technical University of Ukraine
 "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine
 ORCID: 0000-0001-9357-8925
 Email: gerasymchuk.vh@gmail.com

Received 07.07.2022

Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Механізм фінансової підтримки доходів фермерських господарств: європейський досвід для України. Науково-методична стаття.

Акцентована увага на доцільності фінансової підтримки доходів фермерських господарств через неспроможність в умовах відкритого та незахищеного ринку здійснювати відтворювальний процес. Проаналізовано Регламенти ЄС, що визначають порядок здійснення прямої підтримки фермерів та реалізації ринкових заходів через Європейський сільськогосподарський гарантійний фонд (EAGF). Представлено схеми прямих платежів та ринкових заходів європейських фермерів (їх доходів) у руслі першого компонента Єдиної сільськогосподарської політики (САР) (First Pillar) за допомогою механізмів фінансування, що реалізуються через EAGF. Розглянуто розміри та умови прямої допомоги фермерам у рамках першого компонента САР. Встановлено результативність заходів САР для фінансової підтримки фермерських господарств. Доведено необхідність кореляції механізму підтримки фермерів з виконанням ними зобов'язань щодо охорони навколишнього середовища. Встановлено доцільність виділення серед аграрних виробників окремих категорій фермерських господарств, гідних особливого ставлення до них суспільства та держави.

Ключові слова: Європейський союз, Єдина сільськогосподарська політика, Європейський сільськогосподарський гарантійний фонд, фермерство, державна підтримка

Andros S.V., Gerasymchuk V.H. Farm income financial support mechanism: European experience for Ukraine. Scientific and methodical article.

The Attention is focused on the expediency of financial support for the income of farms due to the inability to carry out the reproduction process in an open and unprotected market. The EU Regulations are analysed, which determine the procedure for direct support to farmers and the implementation of market measures through the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF). The schemes of direct payments and market measures of European farmers (their income) are presented in line with the first component of the CAP (First Pillar) using financing mechanisms implemented through EAGF. The sizes and conditions of direct assistance to farmers within the framework of the first component of the CAP are considered. The effectiveness of the measures of the CAP for the financial support of farms has been established. The necessity of correlation of the mechanism of support for farmers with the fulfilment of their obligations to protect the environment is proved. The expediency of singling out among agricultural producers certain categories of farms worthy of a special attitude towards them by society and the state has been established.

Keywords: European Union, Common Agricultural Policy, European Agricultural Guarantee Fund, farming, state support

Забезпечення успішного динамічного розвитку сільськогосподарського сектору та ефективне використання нових можливостей функціонування аграрної галузі є актуальними завданнями державної політики не лише для України, а й практично для всіх країн світу, досвід підтримки виробництва та доходів фермерських господарств у яких викликає значний дослідницький інтерес. Достойні для імітації практики зустрічаються в межах кожної з країн ЄС, де упродовж багатьох років реалізується Єдина сільськогосподарська політика ЄС (Common Agricultural Policy – CAP), вектори якої спрямовані переважно на підтримку виробництва та доходів фермерських господарств.

Фермерські господарства роблять істотний внесок у збереження сільського способу життя та виробництво сільськогосподарської продукції. Фермерство – ризикована і дорога справа. Незважаючи на важливість виробництва продуктів харчування, доходи фермерів приблизно на 40% нижчі за доходи, не пов'язані з сільським господарством. Будучи економічно ефективними, фермери повинні працювати стійким та екологічно безпечним чином та підтримувати ґрунти та біорізноманіття. Невизначеність у бізнесі та вплив сільського господарства на довкілля виправдовують значну роль, яку державний сектор відіграє для фермерів. Ці ділові невизначеності у фермерському господарстві виправдовують важливу роль державного сектора у забезпеченні соціального захисту доходів селян.

Стабільність розвитку фермерських господарств, розробка рекомендацій та планів розвитку українського сільськогосподарського виробництва нерозривно пов'язані з вивченням

досвіду європейських країн. Узагальнення досвіду розвитку аграрного сектора європейських країн дозволить враховувати основні закономірності розвитку та виключити з практики застосування негативних положень, що не проявили себе.

Єдина сільськогосподарська політика є сполучною ланкою між все більш урбанізованим світом і все більш стратегічним сільськогосподарським сектором. CAP ЄС, введена в дію у 1962 році, є партнерством між сільським господарством і суспільством, а також між Європою та її фермерами. Вона спрямована підтримувати фермерів та підвищувати продуктивність сільського господарства, забезпечуючи стабільне постачання доступних продуктів харчування, а також захист фермерів ЄС, щоб вони могли заробляти на життя розумним чином.

CAP є спільною політикою для всіх країн ЄС, вона керується та фінансується на європейському рівні за рахунок коштів бюджету ЄС.

Можливість використання в розробці та реалізації української аграрної політики окремих механізмів, інструментів та заходів, апробованих у європейському сільському просторі, мотивує вчених до скрупульозного вивчення наявних у ЄС політичних практик у сфері підтримки виробництва та доходів фермерських господарств, а також до об'єктивної оцінки їх ефективності та доцільності для включення у вітчизняне середовище.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблемі функціонування аграрного сектору країн ЄС вже присвячено низку публікацій у зарубіжному друку. Особливий науковий інтерес становлять економісти-аграрники, які присвятили свою працю проблемам державного регулювання агровиробництва та фінансової підтримки фермерських господарств (Ф Сінабелл та ін.) (Sinabell et al., 2008) [1]. Оцінка впливу конвергенції прямих платежів на нерівність доходів фермерських господарств в Італії знайшла відображення у праці Т. Антонелла та ін. (Antonella et al., 2019) [2]. Продовжили дослідження у цьому напрямі М. Еспіноза та ін. (Espinosa et al., 2020) [3]. Вплив САП та її реформ на зростання продуктивності в фермерському господарстві досліджено у працях К. Аровуорі та Т. Юр'єля (Arovuori, Yrjölä, 2015) [4], а також Р. Еспості (Esposti, 2007) [5]. Шляхи оптимізації САП концептуально обґрунтовані у роботах С. Тардіті (Tarditi, 1987) [6], Т. Гродзіцького та М. Янкевича (Grodzicki, Jankiewicz, 2022) [7]. Роль національних та наднаціональних органів ЄС у проведенні аграрної політики знайшли відображення у працях О. Мікуш та ін. (Mikuš et al., 2019) [8], а також М. Шаксмїт та ін. (Shucksmith et al., 2005) [9].

Особливості функціонування фермерського господарства в суб'єктах України в умовах економічної трансформації розглянуто Ю. Лупенко та ін. [10]. Разом з тим проблема формування аграрної політики країн ЄС в умовах постійно мінливих економічних політичних

параметрів світового господарства, його стрімкої глобалізації заслуговує на окреме дослідження.

Звідси випливає основна гіпотеза дослідження, що полягає у можливості використання досвіду країн – членів ЄС щодо розробки та реалізації механізму фінансової підтримки виробництва і доходів фермерських господарств, що відповідає сучасному етапу реформування економіки українського села, особливостям взаємовідносин господарюючих суб'єктів агропромислового комплексу та рівню соціально-економічних змін в умовах війни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Дослідження досвіду підтримки виробництва та доходів фермерських господарств у країнах – членах ЄС, його потенціалу для використання в українській аграрній практиці передбачає розгляд європейського законодавства, що регулює підтримку доходів ЄС у сільському господарстві, зокрема: Регламент ЄС 1307/2013 щодо правил прямих платежів фермерам [11]; Регламент ЄС 1308/2013 щодо єдиної організації ринків сільськогосподарської продукції [12]; Регламент ЄС 1305/2013 щодо підтримки розвитку сільських районів [13]; Регламент ЄС 1306/2013 про фінансування, управління та моніторинг CAP [14]; Регламент ЄС 2017/2393 про внесення змін до Регламенту ЄС № 1305/2013 щодо підтримки розвитку сільських районів EAFRD [15].

Регламент ЄС № 1307/2013 забезпечує єдину правову основу та встановлює всеосяжні правила, що забезпечують більш адресні, справедливі та екологічні прямі виплати фермерам [11].

На 2021-2022 роки діє перехідний регламент (Регламент ЄС 2020/2220), що встановлює умови надання підтримки з боку EAGF та EAFRD протягом цих років, розширюючи та змінюючи положення, викладені у попередніх регламентах [16].

Оглядово-аналітична робота, проведена в дослідженні з окресленої вище проблеми, включає вивчення: 1) відповідних статистичних даних, що характеризують соціально-економічні процеси і природоохоронні заходи, що спостерігаються нині в межах європейського сільського простору; 2) звітної інформації фондів, відповідальних за реалізацію Єдиної сільськогосподарської політики ЄС (насамперед, Європейський сільськогосподарський гарантійний фонд (EAGF), що надає пряму підтримку та фінансує ринкові заходи; 3) опублікованих результатів наукових досліджень з зазначеної тематики (змісту та особливостей різних планових періодів CAP, підсумкам втілення в життя їх основних програм). Усі зазначені джерела, що використовуються під час підготовки статті, аналізуються з метою всебічної оцінки досвіду підтримки виробництва та доходів фермерських господарств у рамках CAP з позиції: 1) своєчасності здійснюваних заходів та їх оригінальності (з урахуванням викликів і загроз, що виникають сьогодні в

Україні); 2) міжнародної значимості та імплементації в складних повоєнних умовах.

Метою статті є аналітичний огляд пріоритетів, завдань, схем та заходів Єдиної сільськогосподарської політики ЄС стосовно організації та здійснення фінансової підтримки доходів фермерських господарств.

У статті були використані різні методи, прийоми та способи економічних досліджень: економіко-статистичний – при дослідженні залежності розвитку фермерського господарства від рівня та форм підтримки, та визначення взаємозв'язку між кінцевими результатами діяльності фермерів, що знаходяться в різних природно-економічних умовах, та рівнем прямих виплат; порівняльний аналіз – при зіставленні основних видів, методів та схем фінансової підтримки доходів фермерських господарств; розрахунково-конструктивний – при обґрунтуванні доцільності та ефективності запропонованих схем прямих виплат фермерам у контексті результативності вживаних CAP заходів; експериментальний – при апробації організаційно-економічної моделі матеріально-технічного забезпечення неспроможних господарств та наданні їм підтримки у збереженні сільськогосподарських земель.

Викладення основного матеріалу дослідження

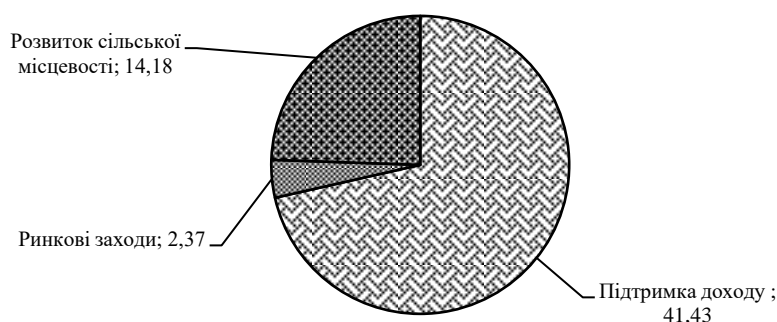
Само собою зрозуміло, що в країні, де кожен третій долар заробляється у аграрному секторі, питання ролі держави у формуванні та стабільному розвитку агропромислового комплексу має велике значення. В рамках CAP ЄС передбачені довгострокові цілі у розвитку фермерського господарства: підвищення продуктивності фермерів, сприяння технічному прогресу шляхом забезпечення оптимального використання факторів виробництва, особливо

праці; забезпечення справедливого рівня життя для фермерів; стабілізація ринків; забезпечення наявності витратних матеріалів; забезпечення розумних цін споживачам. Вказані цілі є як економічними, так і соціальними, спрямованими на захист інтересів як сільгоспвиробників, так і споживачів.

Основна підтримка європейських фермерів (а точніше їх доходів) здійснюється у руслі першого компонента CAP (First Pillar) за допомогою механізмів фінансування, що реалізуються через Європейський сільськогосподарський гарантійний фонд (European Agricultural Guarantee Fund – EAGF). Другий компонент CAP (Second Pillar) включає цілі, пріоритети та заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності фермерського сектору економіки, які реалізуються вже через інший відомий фонд, такий як Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD).

У 2021 році у бюджеті ЄС було передбачено асигнування на зобов'язання у розмірі 168,5 млрд євро. CAP становило 33,1% бюджету ЄС-27 у 2021 році (55,71 млрд євро). При цьому прямі платежі та ринкові заходи (компонент 1 CAP) – 76,8% сільськогосподарських асигнувань (40,4 млрд євро) [17].

У 2019 фінансовому році найбільшим одержувачем на CAP є Франція (17,3%), за нею слідує Іспанія (12,4%), Німеччина (11,2%) та Італія (10,4%). Зазначимо, що на нові держави-члени (ЄС-13) припадала відносно невелика частка витратів EAGF (26,8% у 2019 р.) [17]. Дев'яносто чотири відсотки витрат за компонентом 1 (43,9 млрд євро згідно з опублікованим фінансовим звітом за 2019 рік) становила пряма допомога фермерам (41,43 млрд євро) (рис. 1).

Підтримка фермерів ЄС у 2019 році, млрд. євро

Рисунок 1. Фінансова підтримка ЄС фермерських господарств у 2019 році, млрд євро

Джерело: складено авторами за матеріалами [18]

Рівень підтримки фермерів ЄС із загального бюджету ЄС відображає безліч факторів, пов'язаних із забезпеченням постійного доступу до високоякісних продуктів харчування, включаючи такі функції, як підтримка доходів фермерів, заходи щодо боротьби зі зміною клімату

та підтримання життєздатності сільських спільнот. Щоб отримати підтримку доходів, фермери повинні дотримуватися кількох умов прийнятності. Як правило, фермери повинні відповідати низці критеріїв. Зокрема:

Їхня ферма має знаходитися в межах ЄС.

Повинні бути дотримані мінімальні вимоги щодо отримання підтримки доходів. Підтримка доходів не надається для сум менше 100-500 євро (залежно від країни ЄС) та/або у випадках, коли відповідна площа становить менше 0,3-5 га [18].

Вони повинні займатися сільського сподарською діяльністю (виробництвом, вирощуванням або вирощуванням сільськогосподарської продукції або підтримувати землю в доброму сільськогосподарському стані) на сільськогосподарських угіддях (включаючи орні землі, багаторічні культури та багаторічні пасовища), що знаходяться в їхньому розпорядженні.

Вони повинні відповідати визначенню активного фермера.

Нова CAP містить обов'язкове, але гнучке визначення активного фермера щодо мінімальних рівнів сільськогосподарської діяльності, списків неприйнятних видів економічної діяльності, багатоактивних фермерів і фермерів, які працюють неповний робочий день, а також зниження адміністративного тягаря.

У країнах ЄС, які використовують базовий платіж із системою виплат, фермеру потрібні платіжні права для доступу до незв'язаних платежів підтримки доходу.

Зазначимо, що спостерігається нерівномірний розподіл прямої допомоги CAP на рівні фермерських господарств: 74,9% бенефіціарів

CAP у ЄС-28 отримали менше 5 000 євро у вигляді щорічних платежів у 2019 році, що дає сукупність, еквівалентну 15,1% загальної суми виплаченої прямої допомоги з EAGF. Навпаки, дуже невелика кількість ферм (121 844 із загальної кількості 6,3 млн, тобто 1,93%) отримали понад 50 000 євро кожна, що дає загальну суму, еквівалентну 12,67 млрд євро (30,6% від загальної суми виплаченої прямої допомоги) у 2019 році [17]. Країнами з більш високим відсотком великих ферм (або фірм), які отримують гроші в рамках CAP, є Данія, Великобританія, Чеська Республіка, Словаччина та Франція. Ця ситуація ставить проблеми легітимності допомоги у світлі принципів, що застосовуються до всіх громадян (прогресивність оподаткування, боротьба з нерівністю).

Багаторічна фінансова програма ЄС (MFF) на 2021-2027 роки, ухвалена 17 грудня 2020 року, становить 1,21 трлн євро (у поточних цінах) з додатковими 808 млрд євро за рахунок інструменту відновлення ЄС наступного покоління. Загальні асигнування на CAP – 386,6 млрд євро, розділені між двома фондами (часто званими «двома стовпами» CAP). Саме EAGF («перший стовп» CAP) має асигнування у розмірі 291,1 млрд євро [19]. До 270 млрд євро виділено на схеми підтримки доходів, а решта спрямована на підтримку сільськогосподарських ринків (рис. 2).

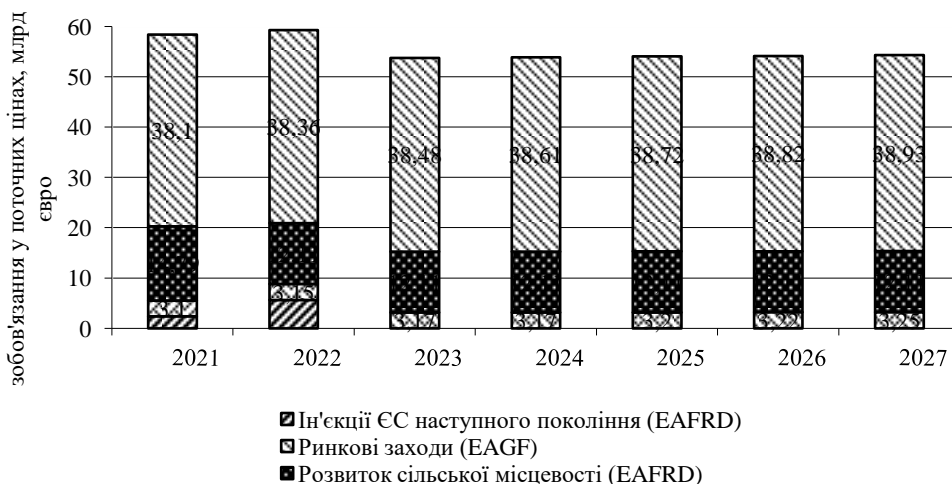

Рисунок 2. Асигнування на CAP, 2021-2027 рр.
Джерело. складено авторами за матеріалами [19]

Як видно на рис. 2, EAGF в першу чергу фінансує підтримку доходів фермерів та ринкові заходи. EAGF підтримує фермерів ЄС за допомогою різних схем оплати, включаючи базову схему оплати, оплату за стійкі методи ведення сільського господарства (зелені прямі платежі) та оплату для молодих фермерів. Усі платежі підлягають дотриманню правил ЄС щодо безпеки харчових продуктів, захисту довкілля та благополуччя тварин.

EAGF також фінансує заходи щодо підтримки та стабілізації сільськогосподарських ринків, включаючи інтервенційні закупівлі, допомогу в

приватному зберіганні, підтримку конкретних секторів (вино, фрукти та овочі, оливкова олія, хміль), виняткові заходи щодо порушення ринку, а також шкільні фрукти, овочі та фрукти ЄС, молочні схеми. Ці ринкові заходи діють як частина спільної організації ринку, яка визначає параметри втручання на сільськогосподарських ринках. Крім того, EAGF фінансує сільськогосподарську інформацію та рекламні акції, а також підтримує найвіддаленіші регіони (POSEI) та невеликі острови Егейського моря.

Підтримка доходів приносить користь майже 6,3 мільйонам фермерських господарств по

всьому ЄС і часто є важливою часткою доходів від сільського господарства. У середньому протягом останніх 10 років підтримка доходів становила майже половину доходів фермерів. Рівень підтримки доходів може змінюватись від однієї ферми до іншої, від однієї країни ЄС до іншої або від одного регіону до іншого.

У ЄС діє механізм, званий «зовнішня конвергенція», метою якого є поступове коригування виплат підтримки доходів на гектар у кожній країні у бік збільшення чи зменшення, щоб

наблизити їх до середнього рівня ЄС. У даний час це означає, що в країнах ЄС, де середній платіж нижче 90% від середнього по ЄС, він збільшується на одну третину різниці між поточним рівнем і 90% від середнього по ЄС [18]. У країнах, де середній платіж вищий, ніж у середньому щодо ЄС, суми коригуються у бік зменшення. Витрати EAGF на підтримку доходів та ринкові заходи у 2019 р. за різними схемами представлено на рис. 3.

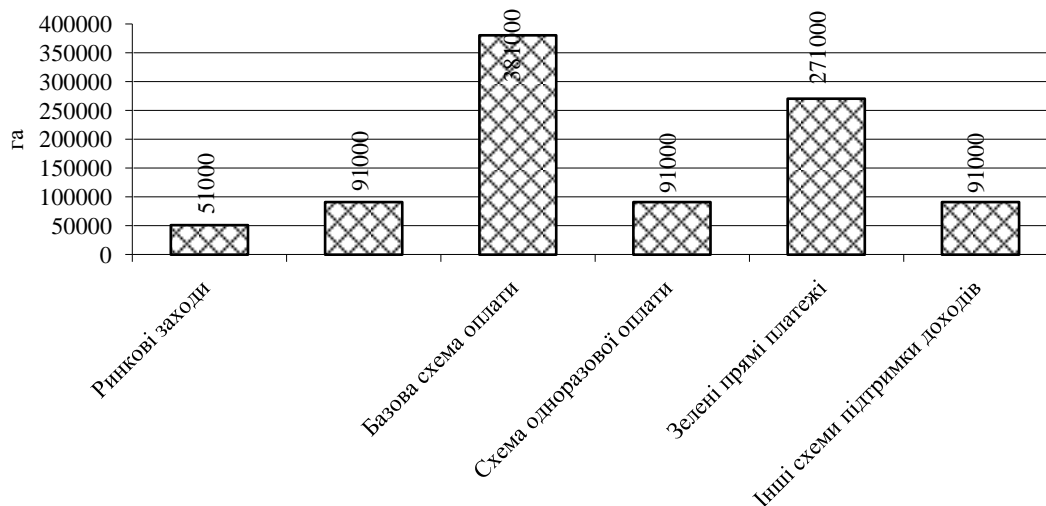

Рисунок 3. Витрати EAGF на підтримку доходів та ринкові заходи, 2019 р.

Джерело. складено авторами за матеріалами [19]

Відповідно до Нової САП, яка набуде чинності у січні 2023 року, країни ЄС, де середній платіж нижче 90% від середнього по ЄС, побачать збільшення свого бюджету до половини різниці між їхньою поточною ставкою та 90% ЄС середньою. Платежі становлять не менше 200 євро/га у 2022 році та зростуть до 215 євро/га у 2027 році [18].

Базова схема оплати (BPS)/Єдина схема оплати (SAPS) обов'язкова для держав-членів.

Прямі платежі відповідно до нової базової схеми платежів становлять близько 70% національних фінансових асигнувань держав-членів за вирахування сум, виділених молодим фермерам, або інших добровільних платежів: надбавки за менш сприятливі райони, схема дрібних фермерів, перерозподільні платежі та «пов'язані» платежі.

Схема перерозподілу базових виплат є добровільним платежем. Більшість фермерських господарств у ЄС мають площу менше 28 га, і невеликий розмір цих ферм означає, що вони не можуть отримати вигоду від ефекту масштабу. Щоб допомогти вирішити це питання, країни ЄС можуть ухвалити рішення про підтримку дрібних фермерів за допомогою перерозподільного платежу.

Держави-члени мають право використовувати перерозподільний платіж за перші гектари, при цьому вони можуть взяти до 30% національного

асигнування та перерозподілити його серед фермерів. Кількість гектарів, на які може бути виділена ця плата, обмежена порогом, встановленим національною владою (30 га або середній розмір ферми в країні, якщо він перевищує 30 га). Ще одним варіантом є застосування максимальної плати за гектар. Сума за гектар встановлюється кожною країною ЄС і не може перевищувати 65% середнього платежу за гектар. Розмір доплати за гектар варіюється від країни до країни. Держави-члени, які використовують схему перерозподілу, можуть бути звільнені від обов'язкового обмеження основних платежів понад 150 000 євро (мінімум 5%) [20].

Схема молодих фермерів є обов'язковою для держав-членів. У ЄС тільки 11% всіх фермерських господарств управляються фермерами молодше 40 років. Зіткнувшись із старіючим фермерським населенням, ЄС активізує зусилля щодо залучення молоді до занять сільським господарством. Молодим фермерам допомагають розпочати свій бізнес за допомогою стартових грантів, підтримки доходів та пільг. Для заохочення оновлення поколінь базова виплата, що присуджується молодим фермерам (до 40 років), зареєстрованим протягом попередніх п'яти років, збільшується на 25% протягом перших п'яти років. Для фінансування цього доповнення використовується 2% асигнувань із національного бюджету [20]. Підтримка наступного покоління європейських

фермерів не лише підвищує майбутню конкурентоспроможність сільського господарства ЄС; це також допомагає гарантувати постачання Європі продовольства на довгі роки.

Озеленення є обов'язковим для держав-членів, із гнучким застосуванням.

Кожна ферма отримуватиме на додаток до основного платежу або плати за одиницю площі додаткову плату за гектар за використання кліматично та екологічно безпечних методів ведення сільського господарства. Держави-члени зобов'язані використовувати 30% своїх національних асигнувань на цей екологічний платіж.

Існують три заходи, а саме: а) диверсифікація культур: фермер повинен вирощувати щонайменше дві різні культури, якщо має більше 10 га орних земель; якщо він має понад 30 га, він повинен вирощувати не менше трьох культур; основна культура може займати трохи більше 75% ріллі, а дві основні культури – трохи більше 95%; б) підтримка існуючих постійних пасовищ; в) підтримка «зони екологічного фокусу» не менше 5% орної площі господарства в господарствах з більш ніж 15 га ріллі (виключаючи багаторічні пасовища та багаторічні культури): краї полів, живоплоти, дерева, поклади, ландшафт, особливості, біотопи, буферні смуги, заліснені території або азот фіксуючі культури [20].

За недотримання вимог щодо озеленення застосовуються надзвичайно суворі санкції. Щоб не карати фермерів, які вже займаються питаннями екології та сталого розвитку, регламент встановлює систему «еквівалентності екологізації», відповідно до якої екологічно сприятливі методи, що вже діють, вважаються такими, що відповідають цим основним вимогам. Так, до виробників органічної продукції не пред'являються додаткові вимоги, оскільки методи, які вони використовують, дають явні екологічні переваги. Нове положення містить перелік заходів, які вважаються еквівалентними.

Парні платежі є добровільними для держав-членів. Для усунення потенційно несприятливих наслідків внутрішньої конвергенції для особливо чутливих секторів або областей держави-члени можуть здійснювати платежі, прив'язані до конкретних продуктів. Такі платежі повинні становити не більше 8% асигнувань національного фінансування в державах-членах, які наразі надають комбіновану підтримку, і не більше 13%, якщо поточний рівень комбінованої підтримки перевищує 5%. Комісія може затвердити більшу ставку, якщо це виправдано. Крім того, для білкових культур може бути передбачена «парова» підтримка (не більше 2%) [20].

Території з природними обмеженнями/зони з менш сприятливими умовами (ANC/LFA) (добровільна оплата). Держави-члени (або регіони) можуть надати додаткову виплату в розмірі до 5% від асигнувань національного фінансування для територій, що класифікуються як природні обмеження [21]. У даний час цей платіж надається лише Данією та Словенією.

Райони, що стикаються з природними або іншими специфічними обмеженнями (ANC), – це ті, які найважче ефективно обробляти через конкретні проблеми, викликані природними умовами. Щоб не допустити, щоб ця земля була занедбана, ЄС надає підтримку як через схеми розвитку сільських районів, так і через схеми підтримки доходів [22].

Схема активні фермери є обов'язковою для держав-членів, із гнучким застосуванням. Для вирішення проблеми фермерів, які фактично мають іншу роботу, та усунення низки юридичних лазівок, які дозволяли компаніям, які не займаються сільським господарством, вимагати прямих виплат, реформа посилила правила, що визначають активних фермерів. Держави-члени зобов'язані дотримуватися нового негативного списку видів комерційної діяльності, щодо яких не можуть здійснюватися прямі платежі («Зведений регламент» пом'якшив критерії щодо доказу цього (Регламент ЄС 2017/2393)) [15].

Схема дрібних фермерів є добровільною. Понад три чверті фермерських господарств у ЄС є невеликими – менше 10 га, при цьому більша їх частина має площу менше 5 га. Малий розмір цих ферм збільшує відносний адміністративний тягар подання заявок на підтримку доходів.

Країни ЄС можуть застосовувати схему дрібних фермерів, спрощену схему підтримки доходів, що передбачає надання одноразової виплати фермерам, які вирішили взяти участь. Це замінює решту форм виплати підтримки доходу. Максимальний розмір платежу визначається на національному рівні, але не може перевищувати 1250 євро [21].

Схема дрібних фермерів звільняє фермерів від зобов'язань щодо озеленення, а санкції за перехресне дотримання не застосовуються до їх платежів на підтримку доходів. Загальна вартість схеми для дрібних фермерів не може становити більше 10% асигнувань національного фінансування, за винятком випадків, коли держави-члени приймають рішення забезпечити, щоб дрібні фермери отримували те, що їм заплатили б без схеми [21].

Перехресна відповідність є обов'язковою. Положення про перехресне дотримання були спрощені з допомогою здійснення прямих платежів за умови дотримання фермерами: забезпечення мінімальних стандартів обслуговування; Правила ЄС щодо громадської охорони здоров'я, здоров'я тварин, довкілля та благополуччя тварин. Якщо фермер не дотримується правил перехресного дотримання, його прямі платежі буде скорочено або зупинено.

Механізм бюджетної та фінансової дисципліни є обов'язковим. Введено заходи бюджетної дисципліни, щоб витрати на перший компонент CAP не перевищували стелі річного бюджету, встановлені відповідно до багаторічної фінансової програми. Коригування прямих платежів буде запропоновано, коли прогнози вказують на те, що загальні прогнозовані витрати будуть перевищені

у цьому фінансовому році. Жодне зниження не буде застосовуватися до перших 2000 євро, виплачених кожному фермеру. Прямі виплати, що виділяються фермерам, також можуть скорочуватися кожного фінансового року, щоб звільнити фінансування для нового «кризового резерву» (до стелі в 400 млн євро) [21].

Єдина система адміністрування та контролю є обов'язковою. Інтегрована система управління та контролю (IACS) також була підтверджена та посилена. Вона складається щонайменше з таких елементів: комп'ютеризована база даних, система ідентифікації сільськогосподарських ділянок, система ідентифікації та реєстрації прав на прямі виплати, інтегрована система контролю та система ідентифікації кожного фермера, який подає заявку на допомогу.

Наприкінці додамо, що в Україні малий та середній бізнес на селі особливо страждає від наслідків війни, оскільки втрачено традиційні канали збуту продукції – закриті фермерські та міські ринки, ярмарки вихідного дня. Можливі збої у постачанні засобів виробництва. Можна рекомендувати за прикладом європейських країн приділити цьому сектору особливу увагу: надати прямі разові виплати дрібним і середнім товаровиробникам, що допомагає їм вирішити поточні проблеми; перерозподілити державну підтримку з компенсації банкам доходів, що випадають, за рахунок низької ставки за кредитами на збільшення фондів Укragenrolізингу для обслуговування суб'єктів малого підприємництва.

Висновки

Дослідженням встановлено, що життєздатні ферми є основою сільського господарства в ЄС. Без здатності приносити стабільний дохід сільське господарство не зможе постачати свої основні продукти та послуги для суспільства. CAP ЄС включає низку заходів щодо забезпечення економічної життєздатності фермерських господарств. Зокрема: підтримка доходів за рахунок прямих платежів забезпечує стабільність доходів і винагороджує фермерів за екологічно чисте сільське господарство та надання громадських послуг, які зазвичай не оплачуються на ринку (догляд за сільською місцевістю); ринкові заходи передбачені для вирішення складних ринкових ситуацій, таких як раптове падіння попиту через загрозу здоров'ю або падіння цін внаслідок тимчасового надлишку пропозиції на ринку. Економічні заходи CAP також мають бути стійкими та зосереджені на тому, як можна ефективно використовувати природні ресурси для забезпечення гідного життя без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.

Ретроспективний аналіз свідчить, що економічні наслідки зміни довкілля останніми

роками стають дедалі очевиднішими у Європі. Порушення, спричинені нестабільними погодними умовами, такими як посухи та повені, призвели до зниження врожайності та зниження доходів фермерських господарств. Дії CAP із захисту довкілля спрямовані на захист довгострокової економічної життєздатності сільського господарства. Стійка система сільського господарства спирається на активний та залучений сільськогосподарський сектор, і дуже важливо, щоб екологічно чисте сільське господарство могло бути економічно життєздатним та прибутковим у короткостроковій перспективі.

Дослідженням доведено, що CAP спрямована на досягнення економічної стійкості за рахунок: а) підтримки коштів для існування фермерів шляхом запровадження справедливої системи підтримки доходів та досягнення більшої рівності в агропродовольчому ланцюжку поставок; б) зміцнення зв'язку між підтримкою доходів та природоохоронними заходами за допомогою перехресного дотримання та екологічних прямих платежів; в) надання підтримки розвитку сільських районів для забезпечення того, щоб екологічні методи та інвестиції були економічно стійкими для фермерів.

Вмотивовано, що нова CAP забезпечить постійний доступ до високоякісних продуктів харчування та потужну підтримку європейської моделі сільського господарства. CAP побудована довкола дев'яти ключових цілей, три з яких зосереджені саме на економічній стійкості фермерського господарства ЄС: а) підтримка життєздатних доходів фермерських господарств та стійкості по всьому ЄС для підвищення продовольчої безпеки; посилення орієнтації ринку та підвищення конкурентоспроможності, зокрема приділення більшої уваги дослідженням, технологіям і цифровізації; в) покращення становища фермерів у ланцюжку створення вартості.

Резюмуючи вищесказане, можна говорити про наявність у країнах ЄС досить ефективної політики регулювання аграрного сектора з різноманітною та значною мірою пільговою системою кредитування суб'єктів сільського господарства, розрахованою на реальні потреби та можливості в агропромисловому виробництві, яка гарантує виробництво достатньої кількості продовольства та забезпечує справедливий рівень життя людей, які займаються фермерським господарством.

Практична значимість запропонованих положень статті полягає у їх змістовності, своєчасності, можливості використовувати безпосередньо в ході розробки чи коригування відповідних стратегій розвитку фермерського господарства в Україні.

Abstract

The relevance of the article is due to the need to use in Ukraine the experience of the European Union (EU) in the implementation of the Common Agricultural Policy (CAP) aimed at supporting the production and income of farms. The purpose of the article is an analytical review of the priorities, tasks, schemes and measures of the CAP of the EU regarding the organization and implementation of financial support for farm income. In the course of the work, survey and analytical research methods were used, the legislation of the EU was studied, on the basis of which direct assistance is provided to farmers. To formulate recommendations, the results of foreign scientific works were summarized. The following research methods were used as a decision-making tool in the context of the effectiveness of the measures taken by the CAP of the EU and the farm income support mechanism: analysis and synthesis; induction, deduction and analogy; abstraction; generalization; idealization, etc. Attention is focused on the expediency of financial support for the income of farms due to the inability to carry out the reproduction process in an open and unprotected market. Farms are identified as multifunctional economic units that, on the one hand, perform important economic, social and environmental functions in the agricultural sector and rural space, and on the other hand, require active financial support. The EU Regulations are analysed, which determine the procedure for direct support to farmers and the implementation of market measures through the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF). The schemes of direct payments and market measures of European farmers (their income) are presented in line with the first component of the CAP (First Pillar) using financing mechanisms implemented through EAGF. The sizes and conditions of direct assistance to farmers within the framework of the first component of the CAP are considered. The effectiveness of the measures of the CAP for the financial support of farms has been established. The necessity of correlation of the mechanism of support for farmers with the fulfilment of their obligations to protect the environment is proved. The expediency of singling out among agricultural producers certain categories of farms worthy of a special attitude towards them by society and the state has been established.

Список літератури:

1. Sinabell F., Schmid E., Hofreither M. (2008). Exploring the distribution of direct payments of the Common Agricultural Policy. *Empirica*. Vol. 40, Issue 2, pp. 325-41. DOI: 10.1007/s10663-012-9194-7.
2. Antonella T., Fabio P., Concetta C. (2019). Assessing the Impact of Direct Payments Convergence on Farm Income Inequality: The Case of Italian Farms. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*. Vol. 31, Issue 4, pp. 417-28. <https://doi.org/10.1080/08974438.2019.1599761>.
3. Espinosa M., Louhichi K., Perni A., Ciaian P. (2020). EU-Wide Impacts of the 2013 CAP Direct Payments Reform: A Farm-Level Analysis. *Applied Economic Perspectives and Policy*. Vol. 42, Issue 4, pp. 695-715. DOI:10.1093/aep/ppz021.
4. Arovuori K. & Yrjölä T. (2015). The Impact of the CAP and its Reforms on the Productivity Growth in Agriculture, 147 th Seminar, October 7-8, 2015, Sofia, Bulgaria 212241, European Association of Agricultural Economists. DOI: 10.22004/ag.econ.212241.
5. Esposti R. (2007). Regional growth and policies in the European Union: Does the Common Agricultural Policy have a counter-treatment effect? *American Journal of Agricultural Economics*. Vol. 89, Issue 1, pp. 116-134. Published By: Oxford University Press. URL: <https://www.jstor.org/stable/4123567>.
6. Tarditi S. (1987). The Common Agricultural Policy: The Implications for Italian Agriculture. *Journal of Agricultural Economics*. Vol. 38, Issue 3, pp. 407-422. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.1987.tb01060.x>.
7. Grodzicki T., Jankiewicz M. (2022) The Role of the Common Agricultural Policy in Contributing to Jobs and Growth in EU's Rural Areas and the Impact of Employment on Shaping Rural Development: Evidence from the Baltic States. *PLoS ONE*. Vol. 17, Issue 2: e0262673. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262673>.
8. Mikuš O., Kukoč M., Jež Rogelj M. (2019): The Coherence of Common Policies of the EU in Territorial Cohesion: A Never-Ending Discourse? A review. *Agric. Econ. – Czech*, Vol. 65, pp. 143-149. <https://doi.org/10.17221/229/2018-AGRICECON>.
9. Shucksmith M., Thomson K., Roberts D. (2005). *The CAP and the Regions: The Territorial Impact of the Common Agricultural Policy*. 1st Ed. CAB International, Wallingford, UK.
10. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.; за ред. Ю.О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2019. 60 с.
11. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1307/2013 від 17 грудня 2013 року Про запровадження правил для прямих виплат фермерам за схемами підтримки в рамках спільної сільськогосподарської політики та про скасування Регламенту Ради (ЄС) № 637/2008 та Регламенту Ради (ЄС) № 73/2009. Зі змінами, внесеними: 22.02.2019 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-13#n799.

12. Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 Establishing a Common Organisation of the Markets in Agricultural Products and Repealing Council Regulations (EEC) No 922/72, (EEC) No 234/79, (EC) No 1037/2001 and (EC) No 1234/2007 URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1308/oj>.
13. Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on Support for the Development of Rural Areas from the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and Repealing Regulation (EC) No 1698/2005 of the Council. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1305/oj>.
14. Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the Financing, Management and Monitoring of the Common Agricultural Policy and Repealing Council Regulations (EEC) No 352/78, (EC) No 165/94, (EC) No 2799/98, (EC) No 814/2000, (EC) No 1290/2005 and (EC) No 485/2008 URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1306/oj>.
15. Regulation (EU) 2017/2393 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2017 Amending Regulation (EU) No. 1305/2013 on Support for the Development of Rural Areas by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32017R2393> [in English].
16. Regulation (EU) 2020/2220 of the European Parliament and of the Council of 23 December 2020 laying down certain transitional provisions for support from the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and from the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) in the years 2021 and 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/2220/oj>.
17. Financing of the CAP. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/financing-of-the-cap>.
18. The common agricultural policy at a glance. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en.
19. Common agricultural policy funds. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/cap-funds_en#eagf.
20. The redistributive payment. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/additional-optional-schemes/redistributive-payment_en.
21. First pillar of the common agricultural policy (CAP): II – Direct payments to farmers. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/109/first-pillar-of-the-common-agricultural-policy-cap-ii-direct-payments-to-farmers>.
22. Areas of natural or other specific constraints (ANCs). [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/additional-optional-schemes/anc_en.

References:

1. Sinabell, F., Schmid, E., & Hofreither, M. (2008). Exploring the distribution of direct payments of the Common Agricultural Policy. *Empirica*. Vol. 40, Issue 2, pp. 325-41. DOI: 10.1007/s10663-012-9194-7 [in English].
2. Antonella, T., Fabio, P., & Concetta, C. (2019). Assessing the Impact of Direct Payments Convergence on Farm Income Inequality: The Case of Italian Farms. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*. Vol. 31, Issue 4, pp. 417-28. <https://doi.org/10.1080/08974438.2019.1599761> [in English].
3. Espinosa, M., Louhichi, K., Perni, A., & Ciaian, P. (2020). EU-Wide Impacts of the 2013 CAP Direct Payments Reform: A Farm-Level Analysis. *Applied Economic Perspectives and Policy*. Vol. 42, Issue 4, pp. 695-715. DOI: 10.1093/aep/ppz021 [in English].
4. Arovuori, K. & Yrjölä, T. (2015). The Impact of the CAP and its Reforms on the Productivity Growth in Agriculture, 147 th Seminar, October 7-8, 2015, Sofia, Bulgaria 212241, European Association of Agricultural Economists. DOI: 10.22004/ag.econ.212241 [in English].
5. Esposti, R. (2007). Regional growth and policies in the European Union: Does the Common Agricultural Policy have a counter-treatment effect? *American Journal of Agricultural Economics*. Vol. 89, Issue 1, pp. 116-134. Published By: Oxford University Press. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/4123567> [in English].
6. Tarditi, S. (1987). The Common Agricultural Policy: The Implications for Italian Agriculture. *Journal of Agricultural Economics*. Vol. 38, Issue 3, pp. 407-422. <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.1987.tb01060.x> [in English].
7. Grodzicki, T., & Jankiewicz, M. (2022) The Role of the Common Agricultural Policy in Contributing to Jobs and Growth in EU's Rural Areas and the Impact of Employment on Shaping Rural Development: Evidence from the Baltic States. *PLoS ONE*. Vol. 17, Issue 2: e0262673. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262673> [in English].

8. Mikuš, O., Kukoč, M., & Jež Rogelj M. (2019): The Coherence of Common Policies of the EU in Territorial Cohesion: A Never-Ending Discourse? A review. *Agric. Econ.* – Czech, Vol. 65, pp. 143-149. Retrieved from: <https://doi.org/10.17221/229/2018-AGRICECON> [in English].
9. Shucksmith, M., Thomson, K., & Roberts, D. (2005). *The CAP and the Regions: The Territorial Impact of the Common Agricultural Policy*. 1st Ed. CABI Publishing, Wallingford, UK [in English].
10. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., & Bulavka, O.G. et al. (2019). *Strategic Directions of Sustainable Development of Rural Areas for the Period Until 2030*. Yu.O. Lupenko (Ed.). Kyiv: National Research Center "Institute of Agrarian Economy", 60 p. [in Ukrainian].
11. Regulation (EC) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 Laying Down Rules for Direct Payments to Farmers Under Support Schemes Under the Common Agricultural Policy and Repealing Council Regulation (EC) No 637/2008 and Council Regulation (EC) No. 73/2009. As amended: 02/22/2019. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-13#n799 [in Ukrainian].
12. Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 Establishing a Common Organization of the Markets in Agricultural Products and Repealing Council Regulations (EEC) No 922/72, (EEC) No 234/79, (EC) No 1037/2001 and (EC) No 1234/2007 <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1308/oj> [in English].
13. Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on Support for the Development of Rural Areas from the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and Repealing Regulation (EC) No 1698/2005 of the Council. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1305/oj> [in English].
14. Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the Financing, Management and Monitoring of the Common Agricultural Policy and Repealing Council Regulations (EEC) No 352/78, (EC) No 165/94, (EC) No 2799/98, (EC) No 814/2000, (EC) No 1290/2005 and (EC) No 485/2008. Retrieved from: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1306/oj> [in English].
15. Regulation (EU) 2017/2393 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2017 Amending Regulation (EU) No. 1305/2013 on Support for the Development of Rural Areas by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32017R2393> [in English].
16. Regulation (EU) 2020/2220 of the European Parliament and of the Council of 23 December 2020 laying down certain transitional provisions for support from the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and from the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) in the years 2021 and 2022. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/2220/oj> [in English].
17. Financing of the CAP. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/financing-of-the-cap> [in English].
18. The common agricultural policy at a glance. Retrieved from: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en [in English].
19. Common agricultural policy funds. Retrieved from: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/cap-funds_en#eagf [in English].
20. The redistributive payment. Retrieved from: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/additional-optional-schemes/redistributive-payment_en [in English].
21. First pillar of the common agricultural policy (CAP): II – Direct payments to farmers. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/109/first-pillar-of-the-common-agricultural-policy-cap-ii-direct-payments-to-farmers> [in English].
22. Areas of natural or other specific constraints (ANCs). Retrieved from: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/additional-optional-schemes/anc_en [in English].

Посилання на статтю:

Андрос С.В. Механізм фінансової підтримки доходів фермерських господарств: європейський досвід для України / С.В. Андрос, В.Г. Герасимчук // *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. – 2022. – № 4 (62). – С. 15-24. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No4/15.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.04.2022.2. DOI: 10.5281/zenodo.7482605.

Reference a Journal Article:

Andros S.V. Farm income financial support mechanism: European experience for Ukraine / S.V. Andros, V.H. Gerasymchuk // *Economics: time realities*. Scientific journal. – 2022. – № 4 (62). – P. 15-24. – Retrieved from <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No4/15.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.04.2022.2. DOI: 10.5281/zenodo.7482605.

